

พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย (๗)

**คณะอนุกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย*†
ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย**

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ที่รับผิดชอบในการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีด้านการแพทย์แผนไทย ในระบบบริการสุขภาพ ได้ร่วมมือกับสำนักวิทยาศาสตร์ราชบัณฑิตยสถาน จัดทำพจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานขึ้น โดยมีเป้าหมายที่จัดทำพจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทยอย่างน้อย ๑,๐๐๐ คำ เพื่อใช้เป็นเอกสารอ้างอิง. บทความนี้จึงนำศัพท์จากผลการพิจารณาของคณะอนุกรรมการทั้ง ๒ คณะทยอยมาลงพิมพ์ในวารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในวิชาชีพแพทย์แผนไทย เพื่อนำข้อคิดเห็นที่แตกต่างเสนอคณะอนุกรรมการให้พิจารณาปรับปรุงต่อไป.

ศัพท์แพทย์แผนไทยเรียงตามลำดับอักษร

ใช้กาฬแทรกใช้พิษ ดู ใน ประดง.

ใช้กำเดาน้อย น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการไข้สูง ปวดศีรษะตาแดง ไอ ครั่นเนื้อครั่นตัว ขมปาก เบี้ยวปาก เบื่ออาหาร อาเจียน นอนไม่หลับ เป็นต้น ดังคัมภีร์ตักกศิลา [๑/๘๒] ตอนหนึ่งว่า "... อันลักษณะใช้กำเดา มีสองประการนั้น มีอาการให้ปวดศีรษะ ให้จักษุแดงให้ตัวร้อนปนเปลง ให้ไอ สะบัดร้อนสั่นหนาว ให้ปากขม ปากเบี้ยวปากกินเข้าไม่ได้ แลให้อาเจียนให้นอนไม่หลับ ลักษณะดังนี้เป็นเพื่อใช้

กำเดาน้อย ...".

ใช้กำเดาใหญ่ น. โรคชนิดหนึ่ง คล้ายใช้กำเดาน้อย แต่อาการรุนแรงกว่า นอกจากนั้นยังอาจมีอาการปวดศีรษะมากตาแดง ปากคอบแห้ง เชื่อมมัว ปวดเมื่อย บางทีมีเม็ดขนาดเล็กซึ่งไม่มียอดผุดขึ้นมาทั่วทั้งตัว ไอเป็นเลือดออกทั้งทางจมูกและปาก ชัก ทำกำมีอกำ เป็นต้น ดังคัมภีร์ตักกศิลา [๑/๘๒-๘๓] ตอนหนึ่งว่า "... ที่นี้จะแสดง ซึ่งใช้กำเดาใหญ่นั้นต่อไป มีอาการนั้นให้ปวดศีรษะปนกำลั่ง ให้จักษุแดงให้ตัวร้อนปนเปลง ให้ไอให้สะบัดร้อน สั่นหนาว ให้ปาก

* คณะอนุกรรมการที่ปรึกษา : ประธาน นพ.วิชัย โชควิวัฒน์, รองประธาน รศ.ดร.ชยันต์ พิเชียรสุนทร, อนุกรรมการ ศ.ดร.กำจร มนูญปัจจุ, ศ.ดร.กาญจนา นาคสกุล, ศ.ดร.กฤษณา ชูติมา, ศ.พิเศษ ชลธิรา สัตยาวัฒนา, ศ.ดร.นพ.ปณต มิคะเสน, ศ.ดร.นพ.สมชัย บวรกิตติ, ศ.พิเศษ พญ.สมบุรณ์ เกียรตินันท์, นางนัยนา วราอศฺวปติ, นพ.ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, ผู้อำนวยการกองประกอบโรคศิลปะหรือผู้แทน, นายสุพจน์ แจ่มเร็ว, นายปวิตร วงศ์วีระ, นายสมบัติ พลายน้อย, นายปิ่นแก้ว ต้นนวล, นายบุญมี ทองศรี, นายประกอบ อุบลขาว, นายมนาวุฑฒ ผุดผาด, นายยงยุทธ ตริณูชกร, นางเย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, อนุกรรมการและเลขานุการ ดร.อัญชลี จูฑะพุทธิ, อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ นางสาวสมทรง ศกุนตนา, นางกันทิมา สิทธิธัญกิจ.

† คณะอนุกรรมการจัดทำฯ : ประธาน นพ.วิชัย โชควิวัฒน์, รองประธาน รศ.ดร.ชยันต์ พิเชียรสุนทร, อนุกรรมการ ศ.ดร.เพียว เหมือนนงษ์ญาติ, ศ.พิเศษ พญ. สมบุรณ์ เกียรตินันท์, นางนัยนา วราอศฺวปติ, นพ. ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, ร.ต.หญิงศิริพงษ์ แพทยานนท์, นายสมศักดิ์ หัสละเมียร, พ.ท. อัม แสงปัญหา, นายวุฒิ วุฒิศรรมเวช, นายสุวัฒน์ ดังจิตรเจริญ, ประธานกรรมการวิชาชีพสาขาแพทย์แผนยุคต่อหรือผู้แทน, นางกัญญา ตวีเศษ, นางพรทิพย์ เต็มวิเศษ, อนุกรรมการและเลขานุการ ดร.อัญชลี จูฑะพุทธิ, อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ นางสาวสมทรง ศกุนตนา, นางกันทิมา สิทธิธัญกิจ, นางมาลา สร้อยสำโรง, นางสาวจิรัชยา แก้วสนทยา, นางสาวธนาธิป ฉิมแพ.

แห้งคอแห้งเพดานแห้งฟันแห้ง ให้เชื่อมให้มัวให้เมื่อยไป
ทั้งตัว จับสับตร้อนสัปดาห์หนาว ไม่เป็นเวลาบางทีผุดขึ้น
เป็นเม็ดเท่าขุมกัณฑ์ตัว แต่เม็ดนั้นยอดไม่มี บางทีให้
ไอบนโลหิตออกมทางจุมกทางปาก บางทีให้ ชักมือกำ
เท้ากำ ...”.

ไข้คุด น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้ ชักจนตัวอ่อ ตำราว่าแพทย์
จะมีเวลาเพียง ๑ วัน ที่จะรักษาให้หายได้หากผู้ป่วยมี
อาการตัวอ่อมากจนเส้นหลังขาด ก็จะทำให้ตาย ดังคัมภีร์
ตักกคิลลา [๑/๗๘] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยลักษณะไข้
คุดนั้นให้จับชกอกเข้าจนเส้นหลังขาดตาย ... ไข้สอง
ประการนี้มีอายุ ที่แพทย์จะแก้ได้นั้นแต่วันเดียว ...”.

ไข้จับสั่น ดู ไข้ป่า. โบราณเรียกเช่นนี้เนื่องจากผู้ป่วยโรคนี้มัก
มีอาการหนาวสั่น.

ไข้เจ็ลียง น. โรคกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้วันเว้นวัน ในทางการ
แพทย์แผนไทย มีหลายชนิดได้แก่ ไข้เจ็ลียงอากาศ ไข้
เจ็ลียงพระสมุท ไข้เจ็ลียงไฟ.

ไข้เจ็ลียงพระสมุท ไข้เจ็ลียงชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการเมื่อยขบ
ตามข้อ กระดูก หนาวสะท้าน หอบ ร้อนในกระหายน้ำ
เท้าเย็นขึ้นไปถึงน่อง เสียไปทั้งตัว ปวดศีรษะ กินอาหาร
ไม่ได้ ดังจารึกตำรายาวัตราชโอรสารามราชวรวิหาร [๕/๑๔๖]
ตอนหนึ่งว่า “... สิทธิการิยะ ลักษณะไข้เจ็ลียงพระสมุทนั้น
เมื่อจะจับให้เมื่อยขบทุกข้อกระดูก ให้หนาวสะท้านให้หอบ
ให้ร้อนกระหาย ให้ตื่นเย็นถึงน่อง ให้เสียไปทั้งกาย ให้
ปวดศีรษะเป็นกำลัง กินอาหารมิได้ ให้ละอองตีนมือนั้นขาว
โทษสมหะเป็นกำลัง ฯ ...”.

ไข้เจ็ลียงไฟ ไข้เจ็ลียงชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้ หนาวสั่นและร้อน
กระหายน้ำสลับไปมา ปัสสาวะแดง มือแดง เดินไม่สะดวก
อารมณ์ฉุนเฉียว โกรธง่าย ดังจารึกตำรายาวัตราชโอรสา
รามราชวรวิหาร [๕/๑๕๒] ตอนหนึ่งว่า “... สิทธิการิยะ
ลักษณะไข้เจ็ลียงไฟนั้น กระทำอาการดุจปีศาจเข้าสิงมก
ซึ่งโกรธ เมื่อจับนั้นให้สะท้านหนาวสั่นยิ่งนัก ให้ร้อน
กระหายน้ำหนักให้ปัสสาวะแดงเดินมิได้สะดวก ให้ละออง
ตีนมือนั้นแดง โทษดีเป็นกำลัง ฯ ...”.

ไข้เจ็ลียงอากาศ ไข้เจ็ลียงชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการหนาวสะท้าน
เท้าเย็น ร้อนใน กระหายน้ำ อุจจาระปัสสาวะไม่ออก ดัง
จารึกตำรายาวัตราชโอรสารามราชวรวิหาร [๕/๑๕] ตอน
หนึ่งว่า “... สิทธิการิยะ ลักษณะไข้เจ็ลียงอากาศนั้นให้จับ

สะท้าน ให้เท้าเย็น ให้ร้อนในอกเป็นกำลังให้กระหายน้ำหนัก
ให้ชั่งอุจจาระปัสสาวะ๑ ให้ละอองตีนมือนั้นเขียว ให้ตาช้วน
น้ำตาแห้ง โทษสันนิบาต๒ เป็นกำลัง ฯ ...”.

ไข้ดอกบวบ ดู ไข้ป่า.

ไข้ดอกสัก ดู ไข้ป่า. โบราณเรียกเช่นนี้เนื่องจากผู้ป่วยมักจะ
เป็นโรคนี้ในช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่ดอกสักบาน.

ไข้ตามฤดู ดู ไข้เปลี่ยนฤดู.

ไข้ประดง ดู ในประดง.

ไข้ประดงควาย ดู ประดงควาย.

ไข้ประดงช้าง ดู ประดงช้าง.

ไข้ประดงไฟ ดู ประดงไฟ.

ไข้ประดงมด ดู ประดงมด.

ไข้ประดงแมว ดู ประดงแมว.

ไข้ประดงแรด ดู ไข้ประดงแรด.

ไข้ประดงลม ดู ประดงลม.

ไข้ประดงลิง ดู ประดงลิง.

ไข้ประดงวัว ดู ประดงวัว.

ไข้ป่า น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้สูงมากเป็นเวลา ส่วนใหญ่
มักมีอาการหนาวสั่นร่วมด้วย นอกจากนั้นยังอาจมีอาการ
ปวดศีรษะ มือและเท้าเย็น มีเหงื่อออกมาก กระหายน้ำ
ปัสสาวะบ่อย หากเป็นติดต่อกันหลายวันไม่หาย ผู้ป่วยจะ
ซีด เมื่ออาหาร ตับโต ม้ามโต เป็นต้น โบราณเรียกไข้ป่า
เนื่องจากผู้ป่วยมักจะเป็นโรคนี้หลังกลับออกมาจากป่า, ไข้
จับสั่น ไข้ดอกสัก หรือ ไข้ดอกบวบ ก็เรียก.

ไข้เปลี่ยนฤดู น. โรคชนิดหนึ่ง มักเกิดขึ้นในช่วงรอยต่อของ
แต่ละฤดู ผู้ป่วยมักมีไข้ สลับตร้อนสะท้านหนาว กระหาย
น้ำ เป็นต้น ในทางการแพทย์แผนไทยอาจแบ่งโรคนี้ตาม
ฤดูกาลเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ไข้ในฤดูร้อน ไข้ในฤดูฝน
และไข้ในฤดูหนาว ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑๕/๓๕๖] ตอน
หนึ่งว่า “... พระอาจารย์เจ้าจะแสดงซึ่งไข้ทั้งสามสืบต่อไป แล
ไข้ในคิมหันตฤดูนั้นคือ เดือน ๕, เดือน ๖, เดือน ๗, เดือน
๘ เป็นไข้เพื่อโลหิตเป็นใหญ่กว่าลม กว่าเสมหะทั้งปวงทุก
ประการ ไข้ในวัสสานะฤดูนั้นคือ เดือน ๙, เดือน ๑๐, เดือน
๑๑, เดือน ๑๒ นี้ ไข้เพื่อลมเป็นใหญ่กว่าเลือด และ
เสมหะทั้งปวงทั้งสองประการ ไข้ในเหมันตฤดูนั้นคือ เดือน
๑-๒-๓-๔ นี้ ไข้เพื่อกำเดา แลเพื่อดีฟุ้ง เป็นใหญ่กว่าเสมหะ
แลลมทั้งสองประการ อาการมีต่างๆ ให้นอนละเมอฝันร้าย

แลเพื่อไป ย่อมเป็นหวัด มองคร่อทิวหาแรงมิได้ ให้เจ็บปาก ให้เท้าเย็น, มือเย็นแลน้ำลายมากแลกระหายน้ำเนื่องๆ แลให้ย่อยเนื้อปลา ปลาอย่าสดควา ให้ย่อยกินหวาน, กินคาว มักให้บิตชี้เกียจคร้าน มักเป็นฝีพุพองเจ็บข้อเท้าข้อมือ ย่อมสะท้อนหนาวดังนี้ ท่านให้วางยาอันร้อนจึงชอบโรค นั้นแล ...”, ใช้ตามฤดู ใช้สามฤดู ใช้หัวลม หรือ อุตุนปริณามชาอาพาธา ก็เรียก.

ใช้รำเพราพัด น. โรคชนิดหนึ่ง มักไม่ทราบสาเหตุ ผู้ป่วยมีอาการแตกต่างกันออกไป เช่น อาจมิไข้ จุกเสียดในท้อง อาเจียน ละเมอเพื่อพอก ดังคัมภีร์ประถมจินดา [๑/๑๘๐] ตอนหนึ่งว่า “... ถ้าใช้รำเพราพัด คือให้รากให้จุกในอุทรแล ให้แตกขึ้นแลแตกลงเป็นกำลัง แลให้มะเมอเพื่อพอกดังมีเข้าแพทย์ไม่รู้ ว่าเปนไข้สันนิบาตนั้นหามิได้เลย ...”, ใช้ลมเพลมพัด รำเพราพัด หรือ ลมเพลมพัด ก็เรียก.

ใช้ลมเพลมพัด ดู ใช้รำเพราพัด.

ใช้สามฤดู ดู ใช้เปลี่ยนฤดู.

ใช้หวัด ดู ใช้หวัดน้อย.

ใช้หวัดน้อย น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้ ครั่นเนื้อครั่นตัว ปวดศีรษะมาก ไอ จาม มีน้ำมูก เป็นต้น ดังคัมภีร์ตักกศิลา [๑/๘๑] ตอนหนึ่งว่า “...อันว่าคนทั้งหลายใด เมื่อจะบังเกิดไข้ เปนหวัดนั้น ให้สะบัดร้อนสท้านหนาว ปวดศีรษะเปนกำลัง ระวีระไวโอจาม ให้น้ำหมุกตก ลักษณะอันหนึ่งเป็นลักษณะ อันนี้ ใช้เพื่อหวัดน้อย อันว่าคนไข้ทั้งหลายนั้น ไม่กินยาภิ หายอาบน้ำก็หาย ใน ๓ วัน ๕ วัน ...”, ใช้หวัด ก็เรียก.

ใช้หวัดใหญ่ น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้ ครั่นเนื้อครั่นตัว ปวดศีรษะมาก ไอ จาม มีน้ำมูกมาก อาเจียน ปากแห้ง คอแห้ง เบี้ยวปาก ขมปาก กินข้าวไม่ได้ เป็นต้น ดังคัมภีร์ตักกศิลา [๑/๘๑] ตอนหนึ่งว่า “... อันว่าคนไข้ทั้งหลายใด เมื่อจะเปน ไข้ นั้น ชื่อว่าหวัดใหญ่ ให้จับสัดร้อนสท้านหนาว ให้ปวด ศีรษะให้ไอให้จาม น้ำหมุกตกเปนกำลัง ให้ตัวร้อนให้อาเจียน ให้ปากแห้งปากเบี้ยวปากขมกินเข้าไม่ได้ แล้วแปรไปให้ ไอเปนกำลังแลทำพิธีม ต่อแห้งปากแห้งเพดานแห้งจะ หมุกแห้งน้ำหมุกแห้งไม่มี บางทีกระทำให้น้ำมูกไหล บางที แปรไปให้ย่อยเปนกำลัง เหตุดังนี้เพราะว่ามันสมองนั้นเหลว ออกไปหยดออกจากนาสิกทั้งสองข้าง หยดลงไปปะทะกับ สอเสมหะจึงให้ ไอไปแก้มิพียง ...”.

ใช้หัวลม ดู ใช้เปลี่ยนฤดู. โบราณมักใช้เรียกใช้เปลี่ยนฤดูที่เกิด

ในช่วงปลายฤดูฝน ต้นฤดูหนาว.

ใช้แหงน น. โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีไข้ ชักจนอกแอ่น ตำราว่า แพทย์จะมีเวลาเพียง ๑ วัน ที่จะรักษาให้หายได้หากผู้ป่วย มีอาการตัวแอ่นมากจนสิ้นท้องขาด ก็จะทำให้ตาย ดัง คัมภีร์ตักกศิลา [๑/๗๘] ตอนหนึ่งว่า “... ใช้แหงนนั้นให้จับ ชักแอ่นเข้า จนสิ้นท้องขาดตาย ใช้สองประการนี้มีอายุ ที่ แพทย์จะแก้ได้นั้นแต่วันเดียว ...”.

ตาปลา น. เนื้อซึ่งด้านเป็นไตแข็งคล้ายตาของปลา มักเป็นที่ ผาเท้าหรือนิ้วเท้า.

ประดง น. ๑. โรคกลุ่มหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่ ว่าเกิดจากใช้กาฬแทรกใช้พิษ ผู้ป่วยมีเม็ดผื่นหรือตุ่มขึ้น ตามผิวหนัง อาจมีอาการคัน ปวดแสบปวดร้อน ตัวร้อน มือเท้าเย็น ร้อนในกระหายน้ำ หอบ สะอึก ปวดเมื่อยใน กระดูก ปวดศีรษะ เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๘ ประเภท ตาม ลักษณะของเม็ดผื่นหรือตุ่ม ได้แก่ ประดงมด ประดงช้าง ประดงควาย ประดงวัว ประดงลิง ประดงแมว ประดงแรด และประดงไฟ ดังคัมภีร์ตักกศิลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยลักษณะไข้กาล ที่จะเกิดแทรกในไข้พิษนั้น ๘ ประการ ให้จับเท้าเย็นมือเย็นให้ตัวร้อนเปนเปลว ให้ร้อน ในกระหายน้ำ ให้หอบให้สะอึก ให้เมื่อยในกระดูก ให้เสีย ไปทั้งตัว ให้จับสท้านร้อนสท้านหนาว ให้เชื่อมมัวให้ปวด ศีรษะเป็นกำลัง ให้ปากขมปากเบี้ยวปากหวานเปนกำลัง ให้ เพื่อพอกกลุ่มอกใจทั้งนี้ เปนลักษณะที่ใช้กาลจะแทรกใน ๘ ประการ บอกให้ฟังรู้ ที่นี้พระผู้เปนเจ้าจะสำแดง คือกาล จะมาแทรกนั้นนิยามปรากฏชื่อว่าอะไรบ้าง มีหลักฐานผุดขึ้น เปนยุกัดทั้งตัว ชื่อว่าประดงมดให้คันทำพิธีมสงให้สแป ร้อนบอกไว้ให้ฟังรู้ ...”, ใช้ประดง ก็เรียก. ๒. ชื่อโรค ประเภทหนึ่ง ตำราว่าเกิดจากลมรามะธาณี ซึ่งเกิดที่หัวใจ พัดขึ้นไปบนศีรษะ ทำให้ผู้ป่วยมีอาการคันหู หน้า และตา ดังตำราอติสาร ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๘๔๐ มัดที่ ๕๒ ตอนหนึ่งว่า “... สิทธิกรียจะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่ง ลมอันชื่อว่ารามะธาณีว่าโยเป็นคาร์บ ๖ นั้น เกิดแต่ดวง หทัยขึ้นมาถึงสี่สะกระทำให้คันหู คันหน้า คันตา เป็นต้น แล้วชานไปทั่วทั้งกายให้คันเปนกำลังสมมุติว่าลมพิษก็ว่า ประดงก็ว่าแลบริโภคาอาหารมิได้ ...”. ๓. ชื่อโรคผิวหนัง จำพวกหนึ่ง ทำให้คัน เป็นต้น ตามตำราแพทย์แผนโบราณ ว่ามีหลายชนิด เช่น ประดงเลือด ประดงลม.

ประดงควาย น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดผุดขึ้นตามผิวหนัง คล้ายมีหนองอยู่ภายใน ทำให้มีอาการปวดแสบปวดร้อน ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยไข้ประดงควายต่อไป มีถิ่นฐานผุดขึ้นมาเหมือนหนึ่งงาหนอง ทำพิธีกรรมสงให้ปวดแสบปวดร้อน บอกไว้ให้พึงรู้...”, ไข้ประดงควาย ก็เรียก.

ประดงช้าง น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีเม็ดผุดขึ้นตามผิวหนังคล้ายฝีมีกระดูก ทำให้มีอาการคัน ปวดแสบปวดร้อน ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยไข้ประดงช้างสืบไป มีถิ่นฐานขึ้นเหมือนฝีมีกระดูกทำพิธีกรรมสงให้ปวดแสบปวดร้อนในคันบอกไว้ให้รู้...”, ไข้ประดงช้าง ก็เรียก.

ประดงเพลิง ดู ประดงไฟ.

ประดงไฟ น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดสีแดงยอดสีดำ ผุดขึ้นตามผิวหนัง เหมือนไข้ระบุงชาติ ทำให้สัะบัดร้อน สะท้านหนาว เชื่อมมัว กระจายน้ำ ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๑] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยลักษณะประดงไฟผุดขึ้นมา มี ถิ่นฐาน เหมือนไข้ระบุงชาติ มีเม็ดแดงยอดดำ ให้จับสัะท้านร้อน หนาว ให้เชื่อมมัวกระจายน้ำเป็นกำลัง บอกไว้ให้พึงรู้...”, ไข้ประดงไฟ หรือ ประดงเพลิง ก็เรียก.

ประดงมด น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดผุดขึ้นตามผิวหนังทั่วทั้งตัวคล้ายถูกยุงกัด ทำให้มีอาการคัน ปวดแสบปวดร้อน ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้พระผู้เป็นเจ้าจะสำแดง คือกาลจะมาเขกันนั้นเมื่อนามปรากฏชื่อว่าอะไรบ้าง มีถิ่นฐานผุดขึ้นเป็นยุงกัดทั้งตัว ชื่อว่าประดงมดให้คันทำพิธีกรรมสงให้สัะบัดร้อน บอกไว้ให้พึงรู้...”, ไข้ประดงมด ก็เรียก.

ประดงแมว น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดคล้ายตาปลา ผุดขึ้นตามผิวหนัง ทำให้มีอาการปวดแสบปวดร้อน ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยลัก

ษณประดงแมว ผุดขึ้นมา มีถิ่นฐานดังตาปลากระทำพิธีกรรมสงให้ปวดแสบปวดร้อน บอกไว้ให้พึงรู้...”, ไข้ประดงแมว ก็เรียก.

ประดงแรด น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีผิวหนังหนา หนาแดงขึ้นเป็นปื้น แล้วสีจะคล้ำขึ้นจนเป็นสีดำ แดกเป็นเกล็ดเหมือนหนังแรด ทำให้มีอาการปวดแสบปวดร้อน ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยลักษณประดงแรดผุดขึ้นมา มีถิ่นฐาน แดงขึ้นมาหนาแดงหนังแรด แล้วให้คล้ำดำเข้าเป็นเกล็ดเหมือนหนังแรดทำพิธีกรรมสงให้ปวดแสบปวดร้อนบอกไว้ให้พึงรู้...”, ไข้ประดงแรด ก็เรียก.

ประดงลม น. โรคประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีผื่นคันขึ้นตามผิวหนังเป็นกลุ่ม ๆ โบราณว่าเกิดจากลมเป็นพิษ, ไข้ประดงลม หรือลมพิษ ก็เรียก.

ประดงลิง น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดคล้ายข้าวสาร คั่วผุดขึ้นตามผิวหนัง ทำให้มีอาการปวดแสบปวดร้อน ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยลักษณประดงลิง ทำพิธีกรรมสงให้ปวดแสบปวดร้อนขึ้นทั่วตัวบอกไว้ให้พึงรู้...” และตั้งตำราโรคนิทานคำฉันท์ ๑๑ [๓๕/๒๘] ตอนหนึ่งว่า “... ประดงลิงท่านกล่าวอ้าง เม็ดดังอย่างเข้าสารขั้ว ...”, ไข้ประดงลิง ก็เรียก.

ประดงวัว น. ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดผุดขึ้นตามผิวหนังคล้ายผลมะยมสุก ทำให้มีอาการปวดแสบปวดร้อน ดังคัมภีร์ตักกคิลลา [๑/๗๐] ตอนหนึ่งว่า “... ที่นี้จะว่าด้วยประดงวัวต่อไป ถิ่นฐานดังผลมะยมสุกทำพิธีกรรมสงให้ปวดแสบปวดร้อนบอกไว้ให้พึงรู้...”, ไข้ประดงวัว ก็เรียก.

รำเพร่าพัด ดู ไข้รำเพร่าพัด.

ลมพิษ ดู ประดงลม.

ลมเพลมพัด ดู ไข้รำเพร่าพัด.